

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Кафедра документознавства,
інформаційної діяльності та українознавства

**Перспективні напрямки розвитку музейної
справи та музеєзнавства**

Курсова робота з дисципліни
Документаційне забезпечення управління

студентки групи ДІД-32
Федунів Христина Ігорівна

Науковий керівник:
канд. іст. наук,
Недошитко І.Р.

Роботу допущено до захисту
« ___ » _____ 20__ р.

Тернопіль -2017

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Формування музейної справи на Україні.....	5
1.1. Історія розвитку музейної справи.....	5
1.2. Нормативно-правова та законодавча база музеїв на Україні.....	14
1.3. Основні напрямки музейної політики.....	18
Розділ 2. Музейні фонди: види, напрямки та призначення.....	21
2.1. Поняття та призначення музейних фондів.....	21
2.2. Основний музейний фонд.....	22
2.3. Науково-допоміжний фонд.....	24
2.4. Фонд сировинних матеріалів.....	25
Розділ 3. Перспективи розвитку музейної справи на Україні.....	26
Висновки.....	30
Список використаних джерел.....	31

Вступ

Музеї - це культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини [8].

Основними напрямками музейної діяльності є культурно-освітня, науково-дослідна діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'ятко-охоронна робота.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що зберегти в сучасному надбанні минулого, усі витвори нашого історичного набуття і національного генія, аби передати їх майбутнім поколінням, – висока і благородна місія всіх, хто причетний до складових проблем культурного будівництва. Світовий досвід та практика сьогодення свідчать, що занепад культури, байдужість до духовного розвитку нації, зневага до культурної спадщини призводить до непоправних утрат у всіх сферах суспільного життя – економічній, політичній, соціальній. Особливо важливу роль у збереженні надбань минулого, в духовному розвитку нації, у розбудові її державності відіграють музеї і заповідники України. Музеї є осередками активної науково-дослідницької і просвітницької діяльності, виховують високі почуття патріотизму, відповідальності за долю країни. На просвітницько-науковому рівні мовою пам'яток музейні заклади розповідають про історію минулого та сучасні досягнення. Завдяки діяльності музейних працівників ніколи не переривається зв'язок поколінь, відчуття причетності до історії.

Об'єктом вивчення даної теми являється музейна справа та музеєзнавство.

Мета роботи – дослідити перспективні напрямки розвитку музейної справи та музеєзнавства.

Визначимо завдання роботи:

1. Визначення напрямків розвитку музейної справи;

2. Зробити дослідження у системі обліку музейних фондів (організація інвентаризації).
3. Визначити основні напрямки музейної політики
4. У кінці роботи зробити висновки на навести пропозиції щодо вдосконалення системи музейної справи на Україні.

Структура курсової роботи: вступ, 3 розділи, 7 підрозділів, висновки, список використаної літератури. Загальний обсяг 32 сторінок.

Розділ 1. Формування музейної справи в Україні.

1.1. Історія розвитку музейної справи

Музей – це соціокультурний інститут, заклад, створений суспільством і для суспільства, для того, щоб зрозуміти своє минуле, познайомитися з еволюцією людства та його досягненнями. Коли з'явилися перші музеї на території нашої країни? Що вони являли собою? Як стверджують дослідники, процес зародження і становлення музейної справи як специфічної системи успадкування історико- культурних цінностей пройшов складний і довгий шлях.

Перші елементи музейної справи постають уже в первісному суспільстві – в добу верхнього палеоліту. Вже тоді річ набувала особливого значення. З одного боку, кожна річ наділяли надприродними властивостями, що спричиняло їхню недоторканість і святість. Виступаючи певним оберегом, вони творили людську долю. Такі речі зберігались у жерців. З іншого боку, речі мали й пізнавальну функцію. Вони були своєрідним постійним посередником між поколіннями, носіями інформації, досвіду, знань, тим самим сприяючи прогресу людства. Із плином часу, у період Стародавньої Русі, річ набуває матеріальної цінності. Забезпечення влади речами зумовлювало їх накопичення й використання як культурних цінностей [9].

Саме в цей період з'являються перші до музейні форми. Такий довгий і складний шлях довелося здолати музейній справі, перш ніж вона досягла сучасного рівня. Спробуємо повною мірою оцінити всю значимість музеїв. Музеї як публічні заклади на території України починають діяти лише у XIX ст. Цьому сприяли осередки інтелігенції, що сформувалися на основі Харківського та Київського університетів.

Частина професорсько-викладацького складу університетів спільно зі студентами займалися зібранням старожитностей, що свідчили про особливості розвитку українського народу. Також зібранням пам'яток історії та культури займалися окремі українські промисловці, не байдужі до власної історії. Так, з 1867 р. у Києві працювало «Товариство любителів старожитностей і мистецтв»,

яке сприяло створенню міського музею старожитностей і мистецтв. У кінці XIX ст. аналогічне товариство почало свою діяльність і в Харкові. Керівником цього товариства був художник С. Васильківський та академік архітектури О. Бекетов. Аналогічні громадські організації діяли в ряді інших наукових і культурних центрів України. Важливу роль у розбудові музейної справи відіграли родини українських промисловців Гансенів, Терещенків, Ханенків та багатьох інших. Їх меценатська діяльність сприяла розвитку українського краєзнавства, ними було врятовано від неминучої втрати чимало унікальних пам'яток історії та культури. Вони поклали початок багатьом музейним колекціям [1].

На початку XX ст. музейна справа в Україні почала активно розвиватися, почала зростати музейна мережа. Переважна більшість музеїв цього періоду створювалася на основі приватних колекцій, в яких знаходилася значна кількість цінних і рідкісних речей, художньо-історичних цінностей. З'являються у цей період і музейні осередки краєзнавчого профілю, де містилися пам'ятки різного характеру і походження. Для більшості місцевих музеїв характерним було формування етнографічних збірок, що пояснювалось розвитком українського краєзнавства, прагненням народу пізнати свою історію та культуру.

У 1910 р. в Україні нараховувалось близько 150 музеїв. Відомими у цей період стають Старобільський музеї, Вовчанський культурно-історичний музей старовини, музеї у Валках, Богодухові, с. Наталіївці на Харківщині та ін. Відкрилися і почали приймати відвідувачів міський музей старожитностей в Олександрійську, що на Катеринославщині, музей у Коростені на Житомирщині, що ставив своїм завданням дослідження Древланщини (Коростенщини). Під керівництвом Ф. Козубовського проводили геологічні дослідження вчені С. Білявський та М. Бурчак-Абрамович.

Вони зібрали цінні колекції, що експонувались у музеї та нараховували понад 400 оригінальних зразків копалин. Тоді ж було створено музеї в Донецьку, Лучинах (на Житомирщині), соціально-історичний музей у

Бердичеві, Тульчині. Музеї, що виникали на території України поступово перетворювались на багатофункціональні заклади, ставали центрами культурно-просвітницького, політичного виховання населення [29].

У 1893 р. відкрився краєзнавчий музей у Херсоні. Протягом більше ніж століття на базі цього музею сформувалася ціла школа археологів, що збрала унікальну колекцію речей. Донині тут зберігаються унікальні знахідки скіфських пам'яток з античних поселень о. Березань, етнографічна колекція включає в себе понад 50 49 різноманітних рушників, близько 80 одиниць народного одягу та ін. Нумізматичну колекцію складають монети — античні, середньовічні, XVII-XIX ст. і сучасні.

Важливу роль у створенні таких музеїв відіграє краєзнавчий рух в Україні. Значний внесок у розвиток краєзнавчого музейництва в Україні зробили А. Петрушевич та професор І. Шараневич, які не тільки досліджували свій край, але й організовували цілу низку краєзнавчих історико-археологічних виставок, що перетворилися у перші українські музеї у Львові (1870 р.), у Народному домі (1873 р.) та Ставропігійському інституті (1875 р.) [4].

Доречно констатувати той факт, що І. Шараневич у 1882 р. при допомозі комісії охорони пам'яток старовини, почав розкопки Галича. А у 1886 р. він у Народному домі створив археологічно-бібліографічну виставку та музей галицько-української старовини, який був розміщений в Ставропігійському інституті. 7 липня 1887 р. у Тернополі відбулась етнографічна виставка, де експонувалися речі з Гуцульщини, Покуття та Поділля. Під час виставки вперше було зроблено фотографії та пам'ятний альбом.

Неперевершеним організатором багатьох науково-пізнавальних подорожей та експедицій був І. Франко. У 1883 р. він організував етнографічно-статистичний гурток, який пізніше реорганізувався в “Гурток для влаштування мандрівок по ріднім краю”. Результатом його постійних мандрівок стали чисельні публікації фольклорних та етнографічних матеріалів, теоретичних праць з етнології та етнографії, які і в наш час мають наукову й історичну цінність і облаштування музеїв.

У розвитку туризму і краєзнавства у Галичині чималу роль відіграв В. Гнатюк – секретар НТШ у Львові, секретар етнографічної комісії НТШ та редактор багатьох видань. Він написав понад 300 праць і краєзнавчих розвідок. В. Гнатюк тісно підтримував зв'язки з багатьма краєзнавцями Галичини. У 1902 р. він та І. Франко звернулися до краян із проханням збирати предмети старовини, пам'ятки мистецтва й передавати їх для музею при НТШ, заснованого у 1895 р. Крім того, зібрані матеріали передавалися і до Львівського музею, який був заснований товариством “Просвіта” у 1886 р [18].

Почався етап українського музейництва, що розвивався на громадських засадах у двох напрямках: створення їх при масових інституціях та самостійних музейницьких організацій. Початок цій 50 справі поклало товариство “Просвіта”, керівником якої був К. Ланьківський. У 1905 р. А. Шептицьким було закладено Церковний музей, що під керівництвом І. Свенціцького у грудні 1908 р. набув статусу “наукової фундації”, а з липня 1911 р. отримав назву “Національний”.

А. Шептицький для музею передав свою особисту колекцію із 9880 предметів. Серед них – рукописи XV-XVIII ст., стародруки, архівні матеріали XVI-XVIII ст., ікони, твори живопису та графіки, речі культового призначення. Для розміщення цих скарбів він закупив велику палату у Львові. На створення музею А. Шептицький витратив 2 мільйони довоєнних крон і забезпечив його утримання. Крім музеїв проводились виставки, зокрема у Стрию в 1909 р. та виставка Домашнього промислу в Коломиї [21].

Майже в усіх регіонах Західної України діяли туристичні товариства. Вони давали місцевим краєзнавцям і туристичним гурткам завдання збирати фольклорні, етнографічні описи, малюнки, фотографії й речі старовини та передавати їх до музеїв, зокрема у Коломийський музей “Гуцульщина”, заснований у 1926 р., у музей “Бойківщина” у Самборі – 1927 р., у Станіславський музей, який почав свою роботу в 1928 р., у музей “Яворівщина” в Яворові – 1931 р., у музей “Верховина” в Стрию – 1933 р. та музей

“Сокальщина” в Сокалі –1937 р. Станом на 1937 р. у Галичині було 12 українських музеїв, у яких працювало 20 штатних працівників.

Розвиток музейної справи набуває надзвичайних масштабів у ХХ столітті, з’являються музеї різних профілів і напрямів, теорія й методика музеєзнавства стають предметом спеціального дослідження, з’являються спроби узагальнити накопичений досвід музейного будівництва в Україні [10].

У 20-30-ті роки порушувалося широке коло питань із музейного будівництва: збереження, дослідження й реєстрація музейних колекцій, створення профільних музейних осередків, пошук нових форм показу експонатів, підготовка музейних працівників. Протягом ХХ століття в Україні діяло 2900 музеїв на суспільних засадах і близько 20 тис. музейних кімнат. Так у 1924 році було відкрито один із перших музеїв, започаткованих радянською владою, – Всеукраїнський історичний музей імені Т.Г. Шевченка.

Протягом 20- х років майже в кожній області й районному центрі України створювалися музеї бойової слави (революції та громадянської війни) і краєзнавчі музеї.

Протягом 30-х років при науково-дослідницьких інститутах почали формуватися колекції предметів, необхідних для наукового дослідження. Такі колекції почали формуватися при науково- дослідних інститутах: ботаніки, геології й інших. Після звільнення України від фашистських загарбників до столиці й інших міст з евакуації повернулися художні твори та певна частина експозиційних матеріалів, відновилися роботи у Київському художньому музеї й інших художніх музеях України, відтворювалися втрачені експозиції [16].

У кожній області та великих містах створювалися художні музеї; наприклад, Донецький обласний музей, Харківський обласний музей тощо. Організації багатогранної діяльності музеїв сприяла постанова ЦК КП (б)У “Про стан і заходи покращення роботи музеїв”, яка була прийнята у вересні 1949 року. Керуючись цією постановою, музеї Києва зосередили основну увагу на пропаганді марксистсько- ленінської науки, боротьби з проявом буржуазної

ідеології, висвітлені героїчної історії, братської дружби народів СРСР, успіхів радянського народу в будівництві соціалізму і комунізму.

Особливою популярністю населення користувалася Київська філія Центрального музею В.І. Леніна, який поновив свою роботу у квітні 1945 року. Щоденно музей відвідувало більше ніж 1000 осіб. Після закінчення Другої світової війни відновив свою діяльність Київський державний історичний музей. У ньому містилося більше 500 тисяч експонатів [14].

Щорічно музей відвідувало 120-150 тисяч осіб. Великою популярністю користувалися Державний музей українського образотворчого мистецтва, Київський музей російського мистецтва, Київський музей Т.Г. Шевченка, Київський музей західного і східного мистецтва. У 1960-1970-х роках стає популярним створення музеїв при заводах, фабриках, вищих і середніх навчальних закладах. Відкрилися музеї при заводі “Арсенал”, де було зібрано зразки продукції, що випускалася на заводі з дня його заснування, заводі “Ленінська кузня”, заводі “Більшовик” та інших.

Майже в усіх середніх і середніх спеціальних навчальних закладах було створено краєзнавчі музеї або музеї бойової слави, основним призначенням яких було патріотичне виховання радянської молоді.

З утворенням нових держав на теренах СРСР почалося створення краєзнавчих музеїв, що набували нового змісту. На кінець 52 XX століття в Україні вже налічувалося близько 500 державних музеїв. Серед них: Літературно-меморіальний музей Михайла Булгакова, Державний музей українського народного декоративного мистецтва, Історико-меморіальний музей Михайла Грушевського, Державний музей театального, музичного та кіномистецтва, Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр., Національний музей медицини України, Києво-Печерський Національний історико-культурний заповідник, Кримський республіканський краєзнавчий музей, Феодосійський краєзнавчий музей, Державний історико-культурний заповідник у м. Керч, Керченський історико-археологічний музей, Державний історико-культурний заповідник у м. Бахчисарай та інші. Великої

популярності серед населення України та іноземних гостей набули музеї архітектури та побуту, розташовані під відкритим небом [17].

Зокрема на території села Пирогів, на півдні Києва, було створено Державний Музей народної архітектури і побуту України. Його було створено у 1969 р. і відкрито у 1976 р. “Музей під відкритим небом” – називають його поміж людей. А у світі вважають найбільшим музеєм такого типу. На величезній території (близько 120 гектарів) розміщено зразки давніх поселень українців, пам’ятки XVI – поч. XX ст.

Тут і Середня Наддніпрянщина, і Полтавщина, й Слобожанщина, і Полісся, Поділля, Карпати, Південна Україна. Місцевість для кожного міні-регіону підібрано відповідно до історико-етнографічного й географічного районування України. Так, щоб дістатись до карпатських поселень, потрібно здолати круті підйоми на “гори”, що тонуть у пухкому килимі смерек. Ну а Полтавщина, Слобожанщина й Поділля зустрічають нас золотом полів [25].

Та попри те, що музей штучно створений, у поселеннях немає відчуття вимерлості й покинутості. І це зовсім не тому, що вся величезна територія музею при гарній погоді заповнена відвідувачами з різних країн. Самі будівлі (близько 400) хоч і розміщені рукою сучасного науковця, не є реконструйованими копіями. Їх було віднайдено по всій Україні й частинами перевезено до музею. У кожній хаті є власний господар, який доглядає свою ділянку: вирощує квіти, косить траву, порається на городі, при потребі ремонтує дах, білить стіни й виконує безліч іншої роботи.

Упродовж XX ст. музейна справа в Україні розвивалась, шукала нові методи й підходи в роботі, завдяки чому стали змінюватись і самі музеї. Із сховищ приватних колекцій вони поступово перетворювалися на центри наукових досліджень, а з часом – і просвітницької роботи. Не втрачаючи при цьому своїх попередніх функцій, музеї були визнані як заклади культури та дозвілля. В той же час складається концепція музею як багатофункціонального закладу, який спроможний різними шляхами слугувати суспільству з урахуванням інтелектуального рівня його членів [20].

Історія музейної справи – це історія людства. *Historia est vitae magistra* (історія – вчитель життя). Цей вислів належить видатному давньоримському політичному діячеві й оратору Цицерону. Основним призначенням музеїв є збереження пам'яток минулого для майбутніх поколінь, а розвиток музейної справи є найбільш перспективним напрямом для досягнення цієї мети. У статті другій першого розділу Закону України “Про музеї та музейну справу”, прийнятому у 1995 році, музейна справа характеризується як спеціальна галузь культурно-освітньої й наукової діяльності, яка здійснюється музеями щодо комплектування, збереження, вивчення і використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури [6].

Музейна справа уособлює національну музейну політику, музеєзнавство і музейну практику. Багатогранна роль музею як наукового історичного закладу, в якому українську спадщину зосереджено не тільки для зберігання й експонування, але й для проведення науково-дослідної роботи, з подальшим періодичним виданням праць з історії України. Музеям України притаманний багатомасштабний зв'язок соціальних функцій.

Він задовольняє суспільну потребу у збереженні та використанні предметів оточуючого світу як елементів історичної пам'яті, документальних засобів соціальної інформації, естетичних цінностей і розповсюджує інформацію у вигляді експозицій та виставок.

Музеєзнавство в Україні має багато проблем у всіх сферах діяльності: науково-дослідній, фондovій, науково-просвітницькій, видавничій. Існуючі музеї України накопичили великий досвід роботи, але разом із тим у них залишається чимало недоліків та проблем: у ряді музеїв немає музейної ради, не розроблено єдиного списку та каталогу музеїв України, погано налагоджені зв'язки з музеями інших профілів, науково-дослідними інститутами, майже відсутній обмін спеціалістами, не проводяться спільні наукові дослідження, працівники музеїв майже не беруть участі в міжнародних конференціях, конгресах, симпозіумах, виставках [3].

У багатьох музеях України працівники мають великий практичний досвід наукової роботи, і це дозволяє їм працювати на високому професійному рівні. Кожна “нова ідея” проходить усі етапи свого народження, перш ніж буде втіленою в життя. Саме завдяки таким методам роботи музеям України приділяється важливе місце в системі музейної справи, бо вони не лише врахували світовий досвід, а багато в чому піднесли рівень музейної справи на вищий щабель.

1.2. Нормативно-правова та законодавча база музеїв на Україні

Закон України “Про музеї та музейну справу” від 29.06.1995р. зі змінами та доповненнями регулює суспільні відносини в галузі музейної справи, встановлює правові, економічні, соціальні засади наукового комплектування, вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, діяльності музейних закладів в Україні.

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про музеї та музейну справу [19].

За своїм профілем музеї поділяються на такі види: історичні, археологічні, краєзнавчі, природничі, літературні, мистецькі, етнографічні, технічні, галузеві тощо. На основі ансамблів, комплексів пам'яток та окремих пам'яток природи, історії, культури та територій, що становлять особливу історичну, наукову і культурну цінність, можуть створюватись історико-культурні заповідники, музеї-заповідники, музеї просто неба, меморіальні музеї-садиби.

Музейні колекції та музейні предмети, віднесені до державної частини Музейного фонду України, не підлягають відчуженню за винятком обміну на інші музейні колекції та музейні предмети. Рішення про обмін музейних колекцій та музейних предметів, що належать до державної частини Музейного фонду України, приймається Міністерством культури і мистецтв України [15].

Музейний фонд України є національним багатством України, невід'ємною складовою частиною культурної спадщини України, яка охороняється законом. Положення про Музейний фонд України затверджується Кабінетом Міністрів України. Формування Музейного фонду здійснюється згідно з чинним законодавством шляхом:

1. придбання пам'яток Міністерством культури і мистецтв України, іншими центральними органами виконавчої влади, їх органами на місцях, органами місцевого самоврядування в межах їх

повноважень - за рахунок коштів Державного бюджету України і коштів місцевих бюджетів та музеями - за рахунок власних коштів.

2. передачі музеям у встановленому порядку пам'яток, виявлених під час археологічних, етнографічних, науково-природничих та інших експедицій, будівельних, ремонтних або реставраційних робіт, у тому числі з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, та скарбів;

3. безплатної передачі музеям пам'яток підприємствами, установами.

4. передачі музеям пам'яток, конфіскованих згідно з чинним законодавством;

5. повернення в Україну розшуканих пам'яток, які були незаконно вивезені;

6. передачі пам'яток, вилучених на митниці;

Центральним органом виконавчої влади у сфері музейної справи є Міністерство культури і мистецтв України, яке здійснює організаційно-методичне керівництво у цій сфері. Міністерство культури і мистецтв України реалізує національну музейну політику в Україні; формує вимоги щодо державного статистичного обліку музеїв, створених на території України; визначає державні потреби щодо музейного обслуговування та нормативи, що гарантують його належний рівень; створює спеціалізовані організаційні структури для науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення музеїв; здійснює координацію робіт по об'єднанню музеїв в єдину інформаційну систему; організує навчання та фахову перепідготовку музейних працівників; здійснює контроль за діяльністю музеїв, заснованих на державній та комунальній формах власності, обліком і збереженням. Інші центральні та місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування здійснюють керівництво підвідомчими їм музеями.

В музеях історія повинна подаватися як сторінка історії культури країни, а не як опис розвитку тієї чи іншої дисципліни або епізодів з життя тої чи іншої людини, тому в історії культури музеї відіграють особливу роль. На ниві історії України працювало багато вчених, досягнення яких сприяли її розвитку і залишили глибокий слід в історії. В музеях України широкі кола громадськості можуть наочно ознайомитись з усіма етапами її розвитку, визначити її місце в загальнокультурному процесі.

Тому проблема історичних музеїв як осередків нашої історичної і культурної пам'яті, історичного та культурного виховання фахівців і всього населення має важливе значення. В основу фондової, експозиційної, просвітницької діяльності музеїв України покладені загальні принципи та методичні рекомендації, які розроблені музеєзнавцями, але вони мають і свої особливості, пов'язані як з характером самих українських музеїв.

Взагалі створення будь-якого історичного музею неможливе без знання законів і принципів музеології, без вивчення пам'яток історії, які є основою науково-експозиційних комплексів і визначають профіль музею та його "філософію" [28].

Евристика (мистецтво знаходження істини, визначення пам'ятки), семантика (вивчення внутрішнього змісту предмета), джерелознавство, основні та допоміжні історичні дисципліни, психологія сприйняття, архітектурно-художнє проектування озброїли музеологію наших днів численними спостереженнями та методиками, які дають можливість створювати науково обгрунтовані програми комплектування фондів музеїв, вести наукове проектування експозицій, удосконалювати свою наукову діяльність.

Багатогранніша роль музею як наукового історичного закладу, в якому українську спадщину зосереджено не тільки для зберігання та експонування, але й для проведення науково-дослідної роботи, з подальшим періодичним виданням праць з історії України. Таким чином, музеям України притаманний багато масштабний зв'язок соціальних функцій. Він задовольняє

суспільну потребу у збереженні та використанні предметів оточуючого світу як елементів історичної пам'яті [2].

1.3. Основні напрями музейної політики

Національна музейна політика - це сукупність основних напрямів і засад діяльності держави і суспільства в галузі музейної справи.

Основними напрямами національної музейної політики є:

1. збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність;
2. повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами;
3. забезпечення соціально-економічних, правових і наукових умов для ефективної діяльності музеїв;
4. сприяння формуванню сучасної інфраструктури музейної справи;
5. підтримка і розвиток мережі музеїв;
6. забезпечення підготовки та підвищення фахової кваліфікації музейних кадрів, їх правовий і соціальний захист;
7. бюджетне фінансування (у тому числі на дольових засадах) і пріоритетне матеріально-технічне забезпечення розробки і реалізації державних, регіональних і місцевих програм розвитку музейної справи;
8. забезпечення охорони музеїв;
9. підтримка фундаментальних і прикладних наукових досліджень, пов'язаних з музейною справою;
10. сприяння міжнародному співробітництву в галузі музейної справи.

Музей діє на підставі статуту (положення), що затверджується його засновником чи засновниками [5].

У статуті (положенні) музею визначаються:

- 1) назва музею, його статус, склад засновників, їх права та обов'язки;
- 2) організаційна структура, основні завдання та напрями діяльності;
- 3) джерела надходження коштів і їх використання, склад майна музею, порядок його реорганізації та ліквідації, умови збереження музейного зібрання у разі ліквідації музею;

4) інші умови діяльності музею.

Відповідно чинного законодавства, Музейний фонд України - це сукупність рухомих пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, які мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення, незалежно від їх виду, місця створення і форм власності, та зберігаються на території України, а також нерухомих пам'яток, що знаходяться в музеях України і обліковані в порядку, визначеному Законом України "Про музеї і музейну справу".

Згідно з даним Законом до Музейного фонду України можуть належати також пам'ятки, що знаходяться за межами України і відповідно до міжнародних договорів підлягають поверненню в Україну[11].

Музейний фонд України складається з державної і недержавної частин. До державної частини Музейного фонду України належать музейні зібрання та окремі пам'ятки, що є державною власністю. Музейні колекції та музейні предмети, що знаходяться в музеях, переданих із державної власності у комунальну власність, є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України.

При передачі музеїв державної форми власності у комунальну власність музейні колекції та музейні предмети залишаються у державній власності і належать до державної частини Музейного фонду України. Порядок віднесення музейних колекцій та музейних предметів, а також окремих пам'яток до державної частини Музейного фонду України визначається Положенням про Музейний фонд України. Контроль за станом обліку, збереження, використання та переміщення державної частини Музейного фонду України здійснюється Міністерством культури і мистецтв України[14].

Перелік музеїв (в тому числі музеїв системи Національної академії наук України, Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, Педагогічного товариства України, інших самоврядних організацій), в яких зберігаються музейні колекції та музейні предмети, що є державною

власністю і належать до державної частини Музейного фонду України, затверджується Кабінетом Міністрів України.

До недержавної частини Музейного фонду України належать музейні колекції та музейні предмети, що не віднесені або не підлягають віднесенню до державної частини Музейного фонду України, в тому числі пам'ятки, що є власністю громадських та релігійних організацій, окремих громадян та їх об'єднань.

Музеї, а також підприємства, установи, організації, громадяни, які є власниками музеїв, зобов'язані забезпечувати збереження Музейного фонду України та сприяти його поповненню [25].

Розділ 2. Музейні фонди: види, напрямки та призначення

2.1. Поняття та призначення музейних фондів

Згідно з даним Законом до Музейного фонду України можуть належати також пам'ятки, що знаходяться за межами України і відповідно до міжнародних договорів підлягають поверненню в Україну.

Музейний фонд України складається з державної і недержавної частин. До державної частини Музейного фонду України належать музейні зібрання та окремі пам'ятки, що є державною власністю. Музейні колекції та музейні предмети, що знаходяться в музеях, переданих із державної власності у комунальну власність, є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України [17].

При передачі музеїв державної форми власності у комунальну власність музейні колекції та музейні предмети залишаються у державній власності і належать до державної частини Музейного фонду України. Порядок віднесення музейних колекцій та музейних предметів, а також окремих пам'яток до державної частини Музейного фонду України визначається Положенням про Музейний фонд України. Контроль за станом обліку, збереження, використання та переміщення державної частини Музейного фонду України здійснюється Міністерством культури і мистецтв України.

Перелік музеїв (в тому числі музеїв системи Національної академії наук України, Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, Педагогічного товариства України, інших самоврядних організацій), в яких зберігаються музейні колекції та музейні предмети, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України, затверджується Кабінетом Міністрів України [5].

Музейні зібрання усіх музеїв складаються з основного та науково-допоміжного фондів. У науково-природничих музеях, відділах природи краєзнавчих музеїв та відповідних музеях навчальних закладів, крім основного та науково-допоміжного, є фонд сировинних матеріалів.

2.2. Основний музейний фонд

До основного фонду належать такі музейні предмети:

У науково-природничих музеях або відділах природи краєзнавчих музеїв – музейні предмети, які відображають розвиток природи та історію розвитку природничих дисциплін. У їх числі:

- зразки природи, оброблені і законсервовані для тривалого зберігання
- предмети і колекції археології, геології, палеонтології, мінералогії, ґрунтознавства, ботаніки, антропології, зоології та інші природничі матеріали
- унікальні об'єкти живої та неживої природи, рідкісні види тварин і рослин, метеорити, кристали незвичайної форми тощо/
- колекції, зібрані видатними природознавцями, та мають наукове або меморіальне значення.
- зразки техніки препарування та наукової таксидермії
- біогрупи і ландшафтні діорами, що науково з точністю відтворюють вигляд природничих ділянок і засновані на оригінальних, науково оброблених матеріалах .
- писемні, образотворчі, речові, кіно-, відео-, фото-, фонопам'ятки, що відтворюють історію природничих наук та характеризують природні умови.
- матеріали, пов'язані з перетворенням природи людиною, збагаченням флори і фауни, виведенням нових культур, сортів рослин, порід тварин тощо.

У музеях або відділах історичного профілю – музейні предмети, які документують історію і розвиток людського суспільства. У їх числі:

- речові пам'ятки. А це є: речові предмети і колекції, пов'язані з важливими подіями в житті України та інших країн, розвитком суспільства і держави, історією національно-визвольних, революційних рухів та громадянських воєн, боротьбою за збереження миру, розвитком науки і техніки, культури та побуту народів, життям і діяльністю політичних, державних, військових діячів, діячів науки, літератури, мистецтва, народних героїв, учасників історичних подій
- предмети і колекції, виявлені під час проведення археологічних розкопок, окремі випадкові знахідки окремі предмети нумізматики і нумізматичні

колекції: монети, боністика (паперові грошові знаки), фалеристика (ордени, медалі нагородні), медальєрика (медалі ювілейні, пам'ятні), сфрагістика (печатки), геральдика (гербові знаки міст, окремих родин;

· образотворчі пам'ятки – твори образотворчого мистецтва (живопис, графіка, скульптура) і декоративно-прикладного мистецтва (вишивка, набійка, мереживо, ткацтво, килимарство, різьблення, розпис, карбування, кераміка, скло, порцеляна та ін.) пам'ятки монументального мистецтва, їх складові частини і фрагменти (мозаїка, фреска, частини скульптурного декору), які мають документальне, меморіальне або художнє значення;

· писемні пам'ятки – рукописні і друковані документи: рукописи, рукописні книги, стародруки, рідкісні видання усіх видів друку (періодичні видання та ілюстрації до них, відозви, листівки тощо), автографи, щоденники, листування, мемуари картографічні матеріали: карти, атласи, глобуси, плани, креслення, пов'язані з історичними подіями;

· фотопам'ятки – дагеротипи, негативи з натури на склі, плівці та інших матеріалах позитиви на папері, кераміці, металі та інших матеріалах діапозитиви на склі та плівці;

· фонопам'ятки – речові і музичні (воскові валики для фонографа, платівки для грамофонів, патефонів, електрофонів (моно, стерео або квадро, магнітні стрічки та диски);

· кінопам'ятки та відеопам'ятки – кінофільми, документальні і художні (негативи і позитиви на роликівих плівках, відеомагнітні стрічки).

Архівні документи, що зберігаються в фондах музеїв і мають історичну та культурну цінність, визнану в установленому законом порядку, і є надбанням української нації, входять до складу Національного архівного фонду.

2.3. Науково- допоміжний фонд

Науково-допоміжний фонд – частина музейного зібрання, що складається з різноманітних матеріалів, які не мають властивостей музейних предметів, але допомагають їх вивченню та експонуванню.

До науково-допоміжного фонду належать:

1. різного роду відтворення (діорами, копії, макети, моделі, муляжі, репродукції, наукові реконструкції, схеми, таблиці, плани, графіки та ін.);
2. розроблені або придбані в процесі комплектування, вивчення та експонування музейних предметів і музейних колекцій фотокопії і фотографії масового виготовлення дублетні примірники друкованих матеріалів масового випуску (плакати, афіші, листівки та ін.) [22]
3. при наявності цих матеріалів у п'яти примірниках в основному музейному фонді матеріали сувенірного характеру, які не мають художньої, історичної або значної матеріальної цінності зразки сільськогосподарських культур та інших натуральних продуктів, що швидко псуються і потребують частої заміни натуральні матеріали – об'єкти природи, які не мають музейного значення, але використовуються для наочного показу деяких особливостей природи та її явищ (наприклад, різноманітна овочева і фруктова консервація, їжа космонавтів, продукти переробки нафти та ін.).

В окремих випадках науково-допоміжні матеріали можуть бути переведені до основного фонду (наприклад, точні копії втрачених унікальних предметів).

2.4. Фонд сировинних матеріалів

До фонду сировинних природничо-наукових матеріалів належать: об'єкти неорганічної та органічної природи, що є наслідком лабораторних досліджень і препарування (шкурки тварин, вологі експедиційні матеріали, зразки сільськогосподарських культур нетривалого зберігання тощо), матеріали, підготовлені для тривалого зберігання та ін.

Сировинні природничо-наукові матеріали (в залежності від наслідків подальшої обробки) реєструють у основному або науково-допоміжному фонді. Належність предметів до певного фонду підтверджується рішенням фондової закупівельної комісії музею і оформлюється протоколом, який затверджується керівником та скріплюється печаткою музею.

З основного фонду може бути виділений обмінний фонд, який складається із музейних предметів, що не відповідають профілю музею, а також із зайвих дублетних екземплярів (понад п'ять).

Музейні предмети з обмінного фонду можуть передаватися на постійне зберігання іншим музеям в порядку обміну з дозволу (наказу) Мінкультури або для тимчасового користування. Музейні предмети з обмінного фонду при надходженні до музею реєструються як предмети основного фонду, а їх належність до обмінного фонду фіксується в картотеці чи в графі "Примітка" книги обліку. Обмінний фонд як самостійна облікова структура не існує.

З науково-допоміжного фонду також може виділятися обмінний фонд, який фіксується у книзі обліку [27].

Розділ 3. Перспективи розвитку музейної справи на Україні

Музеєзнавство в Україні має багато проблем у всіх сферах діяльності: науково-дослідній, фондовій, науково-просвітницькій, видавничій. Існуючі музеї України накопичили великий досвід роботи, але поряд з тим, у них чимало недоліків та проблем: в ряді музеїв немає музейної ради, не розроблено єдиного списку та каталогу музеїв України, погано налагоджені зв'язки з музеями інших профілів, науково-дослідними інститутами, майже відсутній обмін спеціалістами, не проводяться спільні наукові дослідження, працівники музеїв майже не беруть участі в міжнародних конференціях, конгресах, симпозіумах, виставках. В багатьох музеях України працівники мають великий практичний досвід наукової роботи, і це дозволяє їм працювати на високому професійному рівні [25].

Кожна "нова ідея" проходить всі етапи свого народження, перш ніж буде втілена в життя. Саме завдяки таким методам роботи музеям України приділяється важливе місце в системі музейної справи, бо вони не лише врахували світовий досвід, а багато в чому піднесли рівень музейної справи на вищий щабель.

Для подальшого якісного розвитку музейної справи в Україні треба затвердити програму розвитку музейної справи. Її мета - зміцнення матеріально-технічної бази музеїв та забезпечення збереження історико-культурної спадщини. Серед основних завдань даної програми - забезпечення соціально-економічних та правових умов для ефективної діяльності музеїв, історичних пам'яток та інших цінних культурних об'єктів; підтримка і розвиток мережі музеїв; забезпечення підготовки та підтвердження кваліфікації музейних кадрів, їх правовий та соціальний захист; сприяння формуванню сучасної інфраструктури музейної справи; впровадження у діяльність музеїв сучасних інформаційних технологій; створення новітньої реставраційної бази, оснащення музеїв сучасними науково-дослідними та реставраційними матеріалами тощо.

Треба передбачити проведення ремонту та реставраційних робіт у всіх музеях столиці [8].

Від реалізації вищенаведених пропозицій очікується насамперед покращення стану музеїв України, створення умов для зміцнення та розвитку матеріально-технічної бази цих культурних закладів. Щодо соціального ефекту, то тут сподіваються на покращення умов зберігання пам'яток музейного фонду України, на збільшення відвідувачів, і тим самим залучення їх до національних та світових культурних надбань [12].

Крім того, з її виконанням також підвищиться роль музеїв в освітянській сфері, вихованні молоді тощо. Також вона сприятиме поглибленню міждержавного співробітництва, входженню музеїв України до міжнародних організацій.

На сьогоднішній день в Україні діє близько 400 державних та комунальних музеїв. У їх фондах зберігається понад 11 млн. пам'яток. Протягом року музеї та заповідники відвідує близько 17 млн. чоловік. Згідно програми розвитку музейної справи, головною метою було розширити музейну мережу, зміцнити матеріально-технічну базу музеїв та заповідників, розробити науково-методичні та інструктивні матеріали, забезпечити охорону та збереження пам'яток Музейного фонду, а також впровадити в діяльність музеїв сучасні автоматизовані інформаційні технології.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України, у державну власність і сферу управління Мінкультури передано Національний музей у Львові [16].

Як планувалося, Спільно з Національним музеєм історії України та Центром інформатики розроблено Порядок занесення унікальних пам'яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання, науково-технічне обґрунтування, комп'ютерну програму та діючу модель реєстру на 1 тис. музейних предметів.

На реалізацію заходів Програми, розрахованих на музейні заклади, які підпорядковані Міністерству культури і мистецтв України на 2002-2005 рр. передбачено фінансування у сумі 37,4 млн. грн.

На зміцнення матеріально-технічної бази музейних закладів Програмою передбачено фінансування у сумі 24,9 млн. грн. Протягом 2002-2004 років фактично використано 10,3 млн. грн [29].

Обсяги видатків на утримання музейних закладів задовольняють мінімальну потребу і забезпечують тільки видатки на оплату праці, енергоносії, охорону та комунальні послуги. Не вистачає коштів на проведення ремонтно-реставраційних робіт, встановлення сучасної охоронно-пожежної сигналізації, оновлення музейного обладнання, поповнення музейних фондів.

Крім цього, недостатньо проводиться комплексне обстеження фондових приміщень та аналіз стану збереження пам'яток державної частини Музейного фонду України. Повільно здійснюється комп'ютеризація музейної галузі. Не виділені кошти на створення комп'ютерної бази даних для проведення реставраційної наукової експертизи ННДРЦУ, головною проблемою якого залишається відсутність самостійного приміщення.

Відсутність фінансування не дозволяє розпочати реконструкцію Національного художнього музею України, завершити роботу по створенню Державного реєстру національного культурного надбання. З метою координації виконання заходів Програми, розрахованих на музейні заклади, підпорядкованих місцевим органам виконавчої влади відділ аналізу та прогнозування музейної справи Міністерства культури і мистецтв України щорічно аналізує звіти відповідних управлінь культури, якими розроблено регіональні Програми розвитку музейної справи на період до 2005 року. В стані розробки програма «Музейний Фонд України» [23].

Цілий спектр проблем відкривається по музейній справі.

Нагальним нині у музейній справі є внесення змін та доповнень до Закону України “Про музеї та музейну справу” для врегулювання проблем по наступних питаннях :

- Збереження цінностей у музеях різних форм власності (державної та недержавної);
- Збереження і передача церковного майна та предметів сакрального мистецтва;
- Заборона продажу складових музейних колекцій (так званих “нераритетних пам’яток”), бо все, що перебуває у музеях і колекціях є національним надбання і мусить бути збереженим для майбутніх поколінь;
- Заборона відчуження музейних споруд, передання музейних земель під цивільне будівництво;
- Задіяння авторського права в музейній роботі,
- Залучення благодійних фондів,
- Гарантії іноземних інвестицій у розбудову українських музеїв;
- Потребує нагального вирішення проблема функціонування Національного науково-дослідного реставраційного центру, сьогодні позбавленого власного приміщення [11].

Висновок

Музей є унікальним культурним інститутом, що існує в своїй класичній формі трохи більше трьох сторіч. Лишень це доводить, що умови його виникнення залежали від багатьох факторів, загальних для розвитку культури. Отже, існували часи, коли культура не потребувала музею, коли були інші носії інформації, що в достатньому обсязі виконували функцію культурної комунікації. Так було в традиційних, ритуальних, культових суспільствах, де відбувалось накопичення цінностей, що склали потім матеріал музею, але не існувало потреби у вивченні й передачі інформації, що була в них закладена, тобто власне у музеї. Інформація передавалась по каналах міфу, традиції, культу. Так було і в системах, де існували усталені, позачасові цінності, де інформація набувала статичного вигляду й також не потребувала додаткової фіксації (наприклад, середньовічна християнська традиція). Музеї з'являються у нові часи внаслідок розкладу усталених систем, норм і традицій, багато з них своїм виникненням безпосередньо зобов'язані протестантизму, а музейний бум ХХ сторіччя яскраво свідчить про залежність кількості музеїв від кількості інформації.

Список використаної літератури

1. Белофастова Т. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. - К., 2003. - 27 с.
2. Бондар М.М., Мезенцева Г.Г., Славін Л.М. Нариси музейної справи. - К., 1959. - 466с.
Вареник Н. Тарковські. // Дзеркало тижня. - 2005. - 3 верес.
3. Дубровський В.В. Охорона пам'яток культури в УСРР / В.В. Дубровський // Охорона пам'яток культури на Україні. – Х., 1927. – 122 с.
4. Ернст Ф.Л. Справа охорони пам'ятників, мистецтва та старовини у Києві / Ф.Л. Ернст // Збірник секції мистецтв. – К., 1921. – 160 с.
5. Заворотний І. Музей на колесах. // Сільські вісті, - 2005. - 11 серп,
6. Закон України "Про музеї та музейну справу" // Урядовий кур'єр. – 1995. – 17 серпня. – С.8-9.
7. Кабінет Міністрів України. Постанова від 30 березня 2002 р. № 442 Про затвердження Програми розвитку музейної справи на період до 2005 року. // Офіц. вісник України. - 2002. - № 14.
8. Кирей В. Музей відомого діяча польської культури, // Уряд. кур'єр. - 2005. - 4 серп.-С. 16.
9. Козицький А. Українські краєзнавчі музеї Галичини в міжвоєнний період // Вісник Львівського університету. – Серія історична. – 1999. – Вип. 34. – С 467–477.
10. Косенко Н. Вкусная экспозиция. // Киев. ведомости. - 2005.- 19 нояб.
11. Маньковська Р. Музейництво в Україні. - К., 2000. - 136 с.
12. Маньковська Р.В. Музеєзнавство в Україні. – К., 2000. – 140 с.
13. Мезенцева Г. Г. Музеєзнавство (на матеріалах музеїв УРСР) / За ред. С. М. Чайковського. – К.: Вища школа, 1990.

- 14.Мезенцева Г. Музеєзнавство: (На матеріалах музеїв УРСР) / Галина Генргіївна Мезенцева,; Ред. С. М. Чайковський. - К. : Вища школа. Голов. вид-во, 1980. - 120 с.
- 15.Мезенцева Г.Г. Музеєзнавство. – К.: Вища школа, 1980. – 120 с.
- 16.Мліївський меморіальний музей Родина Симиренків / Інф. // Музеї України. -2005. - № 3. - С. 56
- 17.Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах. / Інф. // Музеї України. - 2005. - № 2. - С. 21.
- 18.Музеї Карпатського регіону. – Л.: Центр Європи, 2004. – 63 с
- 19.Музеї України: Довідник / Міністерство культури і мистецтв України. – К.: Задруга, 1999. – 130 с. 19. Музейний фонд України // Урядовий кур'єр. – 1992. – 7 серпня.
- 20.Папкова Є. В. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. – К., 2003.
- 21.Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. / За ред. проф. Ф.Д.Заставного. – К.: Знання. 2006.
- 22.Погорелова А. Музейна справа: орієнтири розвитку // Українська культура. – 1996. – № 2. – С. 2–3.
- 23.Свінціцький І.О. Про музеї і музейництво. Нариси і замітки . – Львів, 1920. – 147 с.
- 24.Скрипник В. Посидіти за гончарним кругом // Голос України. - 2005.-10 серп. - С. 18
- 25.Скрипник Г. Етнографічні музеї України. – К.: Наукова думка, 1989.
- 26.Скрипник Г. Українське етнографічне музейництво: становлення та розвиток: Автореф. дис. ...д-ра істор. наук: НАНУ, Інститут мистецтва, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського. – К., 1998. – 40 с. 25.
- 27.Титаренко Л. З легкої руки Тичини і Бажана. // Голос України. - 2005. - 9 серп.
- 28.Тригуб В., Іванченко Н. Музеї Київщини, Чернігівщини, Черкащини, Житомирщини. // Музеї України. - 2005. - № 3

29. Тригубенко В.В. Скарбниця реліквій, джерело досвіду вітчизняної освіти / В.В. Тригубенко // Педагогіка толерантності. – 2000. – №2. – С. 33-34.
30. Україна. Закон. Про музеї та музейну справу: Затв. 29 черв. 1995 р. № 249/95-ВР // Відомості Верховної Ради. - 1995. - № 25. - С. 191.
31. Шевченко Віталій Володимирович, Ломачинська Ірина Миколаївна. Музеєзнавство: навч. посіб. для дистанц. навч. / Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини "Україна". Інститут дистанційного навчання. — К. : Університет "Україна", 2007. — 288с.